

Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Toplumsal Hafıza” Kavramına Yönelik Metafor Durumlar 6

Hilal Abuş¹

Özet

Bu çalışmanın amacı “toplumsal hafıza” kavramına yönelik Sosyal bilgiler öğretmenliği 3. ve 4. sınıf öğretmen adaylarının toplumsal hafıza konusuna yönelik sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ortaya çıkartmaktır. Çalışmaya 2024-2025 eğitim ve öğretim yılında, Cumhuriyet üniversitesi eğitim fakültesi sosyal bilgiler öğretmenliği anabilim dalından 35 kız ve 10 erkek olmak üzere toplamda 45 öğrenci ile 3. ve 4. sınıf öğretmen adayları katılmıştır. Araştırmanın verileri öğrencilerin “Toplumsal Hafıza gibidir, çünkü.....” cümlesini tamamlattırılarak elde edilmiştir. Toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilip yorumlanmıştır. Araştırma neticesinde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının 33 farklı metafor geliştirdikleri bu geliştirilen metaforlardan yola çıkarak toplamda 7 farklı kategoride metafor geliştirilmiştir.

1.Giriş

Toplumsal hafıza (ayrıca toplumsal bellek, kolektif bellek olarak da bilinir.) grup kimliğiyle önemli ölçüde ilişkili olguların grup üzerindeki bellek ve bilgi havuzunu ifade eden bir kavramdır. Kavram ilk kez 19. Yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan bir kavramdır. Ortak bir tutum, davranış ve psikolojiye sahip olmamıza imkan veren, başka insanlarla paylaşılan duygu, düşünce ve değerlerin sağladığı verilerle oluşan kognitif dünyadır. İnsan ilişkilerinin, ortak yaşamışlıkların, belirli bir sistematik işleyişle saklanması ifade eder. Tecrübelerin saklanması ve gerektiğinde ortaya çıkarak beraber sergilenen pratiklere dönüşmesi toplumsal hafıza sayesinde gerçekleşir (Karaslan, 2022). Hafıza kelime olarak koruyan, saklayan bellek ya da *hafıza*,

1 hilalabus58@gmail.com, ORCID: 0009-0001-4890-1460

yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücüdür. Bireyin bilincinde yer edip muhafaza edilen öğeler bireysel hafızayı oluşturur. Yüzyılların birikiminden toplumların bilincinde kökleşip kararlı bir şekilde korunan ve hatırlanan öğeler de toplumsal hafızayı oluşturur. Toplumsal hafıza psikoloji, sosyoloji, tarih, siyaset bilimi ve antropoloji gibi birçok bilim dalının ilgi alanına giren bir kavramdır (Fedayi, 2010). Kolektif hafıza, toplumda olan kültürel, sosyal, iktisadi ve politik yaşanan hemen her şeyin sonraki kuşaklara iletilmesini sağlayan bir bağ, bir köprü görevindedir (Temizkan, 2022). “Toplumsal hafıza, geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki bir köprü kurar, insanın zamanda kök salmasını sağlar, kimliğinin oluşmasında zaman döngüsü içerisinde insanın varoluşu için kurucu, özel bir nitelik taşır” (Atik ve Bilginer Erdoğan, 2014:3). Çeşitli hafıza tasniflerinden yola çıkarak toplumsal hafızanın tanımı bağlamında öne çıkan unsurlar olarak şunları sayabiliriz: bir toplum içinde yaşamak şimdiki zaman içinde geçmişi hatırlatan eşyaları görmek ve kullanmak, çeşitli mekanlarda bulunmak, başka insanlarla iletişim alışverişinde bulunmak, son olarak bunların bütününe oluşturduğu kültür zemininde bulunmak toplumsal hafızanın önemli unsurlarıdır.

İnsanların birbiriyle deneyimlediği herhangi bir olayın belleklerinde bıraktığı farklı izler, kolektif bir hafızanın oluştuğunun göstergesidir. Aynı olayı deneyimleyen iki kişi, olayı farklı açılarıyla hatırlayabilir, ancak hatırlanan olay bir tanedir. Sosyal grupların herhangi bir olayı eşzamanlı yaşamalarına gerek yoktur. Geçmiş bilgisinin paylaşımı ve aktarımı, kolektif hafızanın oluşumu için yeterlidir (İnce, 2010).

Son zamanlarda toplumsal hafıza konusunda çok fazla çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Hafıza üzerine yapılmış çalışmaların ortak noktaları şöyle özetlenebilir:

- 1- Geçmiş hafıza yoluyla şimdiki anın ihtiyaçlarına göre sürekli yeniden şekilleniyor ve şimdiki meşrulaştırıyor.
- 2- Hafıza ile kimlik arasında sıkı bir ilişki vardır. Hem bireysel hem de grup kimliği zaman ve mekân içinde ayrılık iddiasından ve bunun hatırlanması üzerinden geçiyor.
- 3- Tarihçiler bireysel ve kolektif hafızayı şekillendiriyor; kişisel hatıralar da tarihe yazımında önemli bir veri olarak kullanılıyor. Tarih hem bireylere hem kitlelere ait bir tür hafızadır.
- 4- Bireysel hafıza sosyal alanla pek çok noktada kesişmektedir (Özyürek, 2001, s. 8-9)

Toplumsal hafıza kültürde var olur. Kültür bir yaşama desendir, bununla birlikte kültürde bireysel ya da toplumsal belleğe ilişkin kodlar bulunur. Kültür, toplumsal belleğe ilişkin temsilleri içerir ve toplumun kendini ve geçmişini tanımlama şeklini gözler önüne serer. Kültürel her türlü faaliyet toplumsal bellekle bağlantılıdır. Toplumun ve bireyin varoluşsal kimliği kültürel bellek içerisinde var olur. Kültür, birey için hem güven alanıdır hem de onu belirli kalıplar içerisinde sıkıştıran bir kuşatma alanıdır. Bu şekliyle toplumsal hafızada kültür hem bütünleştirici hem de ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Toplumlar, hafızaları ile kendilerini “biz” ve diğerlerini “ötekiler” olarak sınıflandırabilir ve kültürel benliklerini bunun üzerine inşa edebilir (Subaşı, 2003: 137).

2. Sosyal Bilgiler ve Toplumsal Hafıza

Sosyal bilgiler, temel eğitim öğrencilerinin değişen ve sürekli gelişen dünya düzeninde, hayatlarında gerekli olan bilgi, beceri, değer ve tutumlarını geliştirmek amacıyla iletişimlerini güçlendirmek amacıyla içeriğini temelde sosyal ve beşeri bilimlerden alan ve bunun yanında yeri geldiğinde insana dair her türlü disiplin ve çalışma alanından da yararlanma yoluna giden demokratik bir birey yetiştirmek amacıyla uygulanan bir öğretim programı, bir temel eğitim dersi ve çalışma alanıdır (Sever, 2015)

Sosyal bilgiler, “temel kültür öğelerini, birçok alandaki çalışmadan sağlanan bulgulardan, disiplinler arası bir yaklaşımla seçilip yoğrularak oluşturulmuş bilgileri içinde bütünleştiren; ilköğretim düzeyine ve çocukların küresel algılama özelliğine uygun duruma getirilmiş bir ders” şeklinde tanımlanmaktadır (Sözer, 1998:4). Kültür öğelerinden yola çıkarak burada ulusal kimliğe vurgu yapılmış olup ulus kimliğinin toplumsal hafıza ve kolektif kimlik temelinde temsil edecek bireyler yetiştirme amacıyla olduğunu söylemek mümkün. Kolektif kimlik ise aynı zamanda bir ulus kimlik olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda ulus kimliği, bireyin içerisinde var olduğu toplumun yaşam pratikleri ile doğrudan ilişkilidir (Bilgin, 1999). Çünkü kimlik kavramı toplumsal süreçler içinde şekillenen bir kavramdır (Temizkan ve Polat, 2013). Bu yaşam pratikleri daha çok eğitimle insana yansıtılır diyebiliriz. Tabi bu sadece okulda aldığı eğitim değil ailede, ortamında, çevresinde bu kimliğin oluşmasında katkısı vardır. Ancak ulus kimliği oluşurken en doğru yol okuldan geçer diyebiliriz. Özellikle de Sosyal Bilgiler dersi bu kimliğin oluşumunda en önemli derstir demek yanlış olmaz. Bu noktada ulus kimliğinin oluşumunda ve kimliğin sürekliliğinin sağlanmasında derslerin müfredatları ön plana çıkmaktadır (Özkan, 2013). Türkiye’de ilköğretimin 4, 5, 6 ve 7. kademelerinde bulunan sosyal bilgiler dersi, ulus kimliğin inşasında toplumsal hafızaya vurgu yapan birçok

kazanım ve konu ile öğretim programında bulunmaktadır (Temizkan ve Çakır, 2024) Sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçlarına bakıldığında (MEB, 2023) “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri; Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları; Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öğe ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri; İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye’si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri; Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmelerinin” amaçlandığı görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda sosyal bilgiler dersi bu amaca hizmet eden, ulus kimliği oluşturmada en önemli araçtır.

3. Amaç

Bu çalışmanın amacı “toplumsal hafıza” kavramına yönelik ilköğretimde sosyal bilgiler konularına yönelik eğitimde bulunacak sosyal bilgiler öğretmeni adaylarının sahip oldukları algıları metaforlar aracılığıyla ortaya çıkartmaktır. Bu amaç kapsamında araştırmaya katılan öğretmen adaylarının “toplumsal hafıza” kavramına ilişkin sahip oldukları algıları hangi metaforlarla açıkladıkları, bu metaforların hangi ortak özelliklere sahip oldukları sorularının yanıtları aranmıştır.

4. Yöntem

4.1. Araştırmanın Deseni

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan olgubilim (fenomenoloji) ile desenlenmiştir. Olgubilim (fenomenoloji/phenomology) deseni, derinlemesine ve ayrıntılarına hâkim olunmayan, tam anlamıyla kavranmayan ancak farkında olunan olgular, olay ve deneyimlere, algılara, yönelim, kavram ve durumlara odaklanan bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Çalışmada verilerin elde edilmesi adına metafor tekniği kullanılmıştır. Metafor dilin derinliğini ve anlam gücünü artırarak soyut düşünceleri somutlaştıran etkili bir anlatım aracıdır.

Metafor terimi, Latince ve Grekçe *metafora* kökünden gelir. *Meta*: öte, aşırı ve *pherein*: taşımak, yüklenmek sözcüklerinden oluşmuş birleşik bir addır. Günümüzde söz sanatı olarak daha çok tanınan metafor, dilimizde

karşılığını *çğretileme* olarak bulmuştur (Salman, 2003; 54). Metafor terimi aslında bireylerin günlük yaşamında da sıklıkla kullandıkları dilsel bir benzetme olgusudur. İki farklı ögeden birinin diğerinin yerine kullanılarak oluşturulan dilsel kullanıma metafor denir. Eğitimde de özellikle yeni bir öğrenme gerçekleşeceğinde öğrenmeyi kolaylaştırmak ve akılda kalıcılığını sağlamak için sıklıkla eşdeğer öğelerin birbirleri yerine kullanılması yoluna başvurulur (Öztürk, 2007). Metaforlar birbirinden farklı olan iki fenomeni, bilinenden bilinmeyene ve somut olandan soyut olana doğru benzetmeler kullanılarak anlaşılabilirliği daha güçlü hale getirmede önemli rol oynarlar. Başka bir ifadeyle metaforlar yeni bilgilerin eski bilgilerle benzer yanlarını belirleyerek bu iki bilgi arasında ilişki kurmasını sağlar. Bu benzerlikler yeni bilginin somut bir şekilde ifade edilmesine yardımcı olur (Senemoğlu, 2007). Eğitimde doğru bilgi ve kavramları belirleme ve öğretme yetisine sahip bir araç olan metaforlar, son yıllarda gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda yeni bir araştırma yöntemi olarak kullanılmaktadır. (Saylık, Sağlam, 2021).

4.2. Çalışma Grubu

Bu araştırmaya 2024-2025 öğretim yılında Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde eğitim gören; Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 35 kız ve 10 erkek, olmak üzere toplam 45 kişi 3. Ve 4. sınıf öğrencileri katılarak maksimum çeşitlilik örneklemesine ulaşılmaya çalışılmıştır.

4.3. Verilerin Toplanması

Araştırmaya katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının *Toplumsal Hafıza* kavramına ilişkin algılarını ortaya çıkartmak için her bir öğretmen adayından “*Toplumsal Hafızagibidir, çünkü.....*” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Öğrencilerin cinsiyet ve sınıflarının tespiti için açık uçlu soruları da mevcut olmakla birlikte bir metafor üzerinde yoğunlaşarak algılarını nedenleriyle beraber yazmaları istenmiştir. Öğretmen adaylarının açıklamaları araştırmanın veri kaynağını oluşturmaktadır.

5. Bulgular

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının “toplumsal hafıza” kavramına yönelik kullandıkları metaforlara ilişkin toplanan veriler tablolar halinde ifadelendirilerek bu bölümünde yorumlanmıştır. Bu kısımda araştırmaya katılan öğretmen adayının “toplumsal hafıza” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar sınıflandırılarak frekans (f) ve yüzde (%) değerleri gösterilerek tablolarla ifade edilmiştir.

Tablo-1 incelendiğinde toplamda 45 kişi çalışmaya katılmıştır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının “toplumsal hafıza” kavramına yönelik 33 adet farklı metafor geliştirdikleri görülmektedir. 3 adet nehir, 2 adet balık, 3 adet bellek, 2 adet kültür, 2 adet insan beyni, 3 adet kimlik, 3 adet anı defteri, 2 adet tarih şeklinde metaforlar kullanılmıştır. Geriye kalan 25 metafordan 1’er adet kullanılmıştır.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının “Toplumsal Hafıza” Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Metaforlar

Metafor Numarası	Metafor Adı	Frekans (f)	Yüzdelik (%)
1	Nehir	3	7.5
2	Balık	2	5
3	Bellek	3	7.5
4	Kültür	2	5
5	İnsan Beyni	2	5
6	Kimlik	3	7.5
7	Anı Defteri	3	7.5
8	Tarih	2	5
9	Ağacın Kökleri	1	2.5
10	Nar	1	2.5
11	Ayna	1	2.5
12	Toplumsal Zihniyet	1	2.5
13	Yaşam Alanı	1	2.5
14	Sandık	1	2.5
15	Sülale	1	2.5
16	Miras	1	2.5
17	Saniye	1	2.5
18	Toplumun Temeli	1	2.5
19	Kalıcı Alan	1	2.5
20	Oda	1	2.5
21	Genlerle Aktarılan Özellik	1	2.5
22	Harddisk	1	2.5
23	Toplu Taşıma	1	2.5
24	Kitap	1	2.5
25	Konferans Salonu	1	2.5
26	Ritüel	1	2.5
27	Akvaryum	1	2.5
28	Hapishane	1	2.5
29	Silo	1	2.5
30	Telefon alarmı	1	2.5
31	Göl	1	2.5
32	Flash Bellek	1	2.5
33	Taş	1	2.5
Toplam	33	45	

Tablo 2. Öğretmen Adaylarının “Toplumsal Hafıza” Kavramına Yönelik Sahip Oldukları Metafor Kategorileri

Kategoriler	Metaforlar	Metafor Sayısı	Katılımcı Sayısı
Mekân/ Nesne	Sandık (1), Nehir (3), Göl (1), Akvaryum (1), Silo (1), Konferans Salonu (1), Toplu Taşıma (1), Oda (1), Ayna (1), Hapishane (1), Kalıcı Alan (1)	11	13
Teknolojik	Harddisk (1), Flash Bellek (1), Telefon Alarmı (1)	3	3
Ekolojik	Ritüel (1)	1	1
Duyusal	Genler (1), Bellek (3), İnsan Beyni (2)	3	6
Organik	Nar (1), Ağaç (1), Balık (2), Taş (1)	4	5
Hikâye	Tarih (2), Anı Defteri (3), Kitap (1), Saniye (1)	4	7
Sosyal	Kimlik (3), Kültür (2), Toplumun Temeli (1), Toplumsal Zihniyet (1), Yaşam Alanı (1), Sülale (1), Miras (1)	7	10

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının geliştirdikleri metaforlar ortak özellikleri bakımından yedi kavramsal kategori altında toplanmıştır. Her metafor öğretmen adaylarının yaptıkları açıklamalar kapsamında metaforun kaynağından atfedilen düşünce kapsamında gruplandırıldı. Metaforların kaynakları şu şekilde kategorize edilmiştir: Mekânsal Metaforlar, Teknolojik Metaforlar, Ekolojik Metaforlar, Duyusal Metaforlar, Organik Metaforlar, Hikaye Metaforları, Sosyal Metaforlar şeklinde ayrılmıştır. Oluşturulan kategorilere ilişkin katılımcıların orijinal görüş örnekleri şöyledir;

5.1. Mekânsal Metaforlar

Mekânsal metaforlar olarak toplamda 11 adet farklı metafor 13 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metaforlar şu şekildedir: sandık, göl, nehir, akvaryum, silo, konferans salonu, toplu taşıma, oda, ayna, hapishane, kalıcı alan şeklindedir.

Ö1: “*Toplumsal hafıza sandık gibidir. Çünkü sandığın içine genelde değerli eşyalar koyarız. Toplumlarda hafızalarında yaşadıkları olayları durumları saklarlar.*”

Ö22: “*Toplumsal hafıza nehir gibidir. Çünkü zamanla biriken anılar toplumun kolektif bilincini sürekli olarak şekillendirir. Geçmişten günümüze aktarılan bilgiler toplumu etkiler.*”

Ö38: “Toplumsal hafıza akvaryum gibidir. Çünkü toplumda yaşanmış belli olaylar dışında yaşanmış diğer olayların önemsenmeyip göz ardı edildiği durumlarıdır. Belli olaylar akvaryumdaki balıklar gibi önemlidir, diğer olaylar ise akvaryumdaki süsler gibi önemsizdir.”

Ö7: “Toplumsal hafıza ayna gibidir. Çünkü geçmişte yaşadığımız olaylar yüzümüze yansıyan şeylerdir. Aynada soyut olarak bunları görebiliriz. Geçmişte yaşadığımız hissettiğimiz ne var ise toplum o şekilde gelişir.”

Ö42: “Toplumsal göl gibidir. Çünkü gölde suların varlığı hayat verir çevresine. Toplumsal hafıza da milletlere ya da topluluklara geçmiş gelecek bağını korur ve devamını sağlar.”

Ö36: “Toplumsal hafıza konferans salonu gibidir. Çünkü konferans salonlarında insanlar toplu halde bulunur ve bilgileri toplu halde alıp grup kimliğini oluştururlar.”

Ö40: “Toplumsal hafıza bir silo gibidir. Çünkü siloda biriken tahıllar gibi bizde toplumsal olarak biriktirdiğimiz olayları biriktiriyoruz ve ihtiyacımız olduğunda ortaya çıkarıyoruz.”

Ö34: “Toplumsal hafıza toplu taşıma gibidir. Her toplu taşımaya bindiğimizde yeni insanlarla yeni olaylarla karşılaşırız ve bir önceki insanı unutursun ya da olayı. Her gün yenileniriz.”

5.2. Teknolojik metaforlar

Teknolojik metaforlar olarak toplamda 3 adet metafor 3 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metafor şu şekildedir: harddisk şeklindedir.

Ö33: “Toplumsal hafıza harddisk gibidir. Çünkü tüm yaşanılanların kaydolduğu bir alandır.”

Ö44: “Toplumsal hafıza flaş bellek gibidir. Çünkü geniş bir birikimi barındırır. Silinen bilgilerin deneyimlerin yanı sıra kalıcı olarak saklanan anıları da içerir. Hatta aynı flaşı nasıl kullanıyorsak o şekilde istenilen şeyler toplumsal hafıza da tutulabilir. İstenmeyenlerde birçok yöntemle unutturulup manipüle edilip silinebilir.”

Ö41: “Toplumsal hafıza telefon alarmı gibidir. Çünkü zamanı geldiğinde insanı unuttuğu toplumsal konuları hatırlatarak uyandırır.”

5.3. Ekolojik Metaforlar

Ekolojik metaforlar olarak toplamda 1 adet metafor 1 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metafor şu şekildedir: ritüeller şeklindedir.

Ö37: “Toplumsal hafıza ritüeller gibidir. Çünkü ritüeller gibi nesilden nesile toplumdaki topluma aktarılır. Herkesin ortak paydasıdır.”

5.4. Duyusal Metaforlar

Duyusal metaforlar olarak toplamda 3 farklı metafor 6 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metaforlar şu şekildedir: genler, insan beyni, bellek şeklindedir.

Ö3: “Toplumsal hafıza insan beyni gibidir. Çünkü bazen bazı şeyler çabuk unutulur bazı şeyler ise daimi belleğe atılır.”

Ö9: “Toplumsal hafıza insan beyni gibidir. Geçmişte yaşanan toplumsal olayları unutmaz.”

Ö12: “Toplumsal hafıza bellek gibidir. Çünkü toplumlar ortak oldukları tutum ve davranışlara sahip olmamıza imkan verir. Arkaya baktığımızda geriye dönük şeyleri hatırlamanıza yardımcı olur.”

Ö32: “Toplumsal hafıza genlerle aktarılan özellikler gibidir. Çünkü toplumda yaşanan her olay bir bütün içinde gelecekteki nesillere geçer bu sürekli devam eder.”

5.5. Organik Metaforlar

Organik metaforlar olarak toplamda 4 farklı metafor 5 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metaforlar şu şekildedir: nar, balık, ağaç, taş şeklindedir.

Ö6: “Toplumsal hafıza nar gibidir. Çünkü toplumsal hafıza zamanla değişen yok olan veya gelişen gelenek göreneklerden ya da yaşanan olaylardan oluşan bütün bir nar gibidir. Hepsi o narın bir parçasıdır.”

Ö27: “Toplumsal hafıza bir balık gibidir. Unutmaya mahkumdur. Bizim toplumumuzda zaten iyi şeyler yaşanmadığı için kaldıramıyoruz unutuyoruz. Bence toplumsal hafıza diye bir şey yoktur.”

Ö2: “Toplumsal hafıza bir ağacın kökleri gibidir. Büyüyerek ilerler ve iz bırakır.”

Ö45: “Toplumsal hafıza taş gibidir. Çünkü bazı taşlar belirgin değerli bu toplumun asla unutmadığı değerli ve kıymetli olaylardır. Bazıları ise solmuş, eskimiş değerini kaybetmiş olabilirler. Taş zamanla aşınabilir veya ayrılabilir bazılarının yerine yenisi eklenebilir. Ancak bütünde sağlanabilir.”

5.6. Hikâye Metaforları

Hikâye metaforları olarak toplamda 4 farklı metafor 6 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metaforlar şu şekildedir: tarih, anı defteri, saniye, kitap şeklindedir.

Ö35: “Toplumsal hafıza kitap gibidir. Geçmişini ve geleceğini bir arşiv gibi saklar.”

Ö21: “Toplumsal hafıza bir anı defteri gibidir. Çünkü geçmişteki önemli olaylar, başarılar, kayıplar, toplumların hafızasında biriktikçe gelecek kuşaklara aktarılır ve bu bilgiler, toplumsal değerler ile kimliklerin şekillenmesinde önemli rol oynar.”

Ö8: “Toplumsal hafıza tarih gibidir. Tarih aynı ülkede yaşayan milletin bir milletin hepsinin başından geçen olaylar dizisidir. Bir milletin yaşamış olduğu iyi ve kötü olayların hafızalardan silinmemesi ve toplumun hafızasına kazanmış olmasıdır.”

Ö24: “Toplumsal hafıza saniye gibidir. Çünkü Türk milletinde yaşanan olaylar ve sürekli gelişen durumlar sürekli gündemin değişmesine sebep olmaktadır. Sürekli unutulmuş durumlar sebebiyle 100 yıl öncesinde yaşanan en önemli tarihler olaylar dahi unutulmaktadır.”

5.7. Sosyal Metaforlar

Sosyal metaforlar olarak toplamda 7 adet farklı metafor 10 öğretmen adayı tarafından kullanılmıştır. Bu metaforlar şu şekildedir: kimlik, kültür, toplumun temeli, toplumsal zihniyet, yaşam alanı, sülale, miras şeklindedir.

Ö30: “Toplumsal hafıza ortak kültürdür. Çünkü insanların nesilden nesile aktardıkları gelenek görenek normları bulundurur ve bunları toplumun ve bireylerin yaşamına uygulamasıyla hafızalarında yer edinir.”

Ö23: “Toplumsal hafıza mirastır, kültürdür. Çünkü geçmişten günümüze geçirilen zamandır. Toplumun bir arada tutan güçtür. Toplumsal hafıza insanların toplumun kimliği gibidir.”

Ö5: “Toplumsal hafıza kimlik gibidir. Çünkü toplumda önceden var olan sonrasında unutulmaya başlanan gelenek görenekleri hatırlar. Genel bir kitleye hitap eder kimlik gibidir.”

6. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği 3. Ve 4. Sınıf öğrencilerinin “toplumsal hafıza” kavramına yönelik mevcut ve idealine ilişkin algıları metaforlar yardımıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında ilköğretim kademesinde toplumsal hafıza kavramlarını kapsamlı öğretmekle yükümlü olan öğretmen adaylarının “toplumsal hafıza” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar ortaya konulup, bu metaforların ortak noktalarından belli kavramsal kategoriler oluşturularak öğretmen adaylarının toplumsal hafızayı algılayışları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmaya toplamda 45 öğretmen adayı katılmıştır. Bunlardan 35’i kadın öğretmen adayı, 10’ u erkek öğretmen adaydır. Bu adayların oluşturduğu toplam metafor sayısı 33 adettir. Verilen metaforlara göre 7 farklı kategori oluşturulmuştur.

Toplumsal hafıza, geçmişin bireyler ve topluluklar tarafından nasıl hatırlandığını ve anlamlandırıldığını incelerken çeşitli metaforlar kullanılır. Bu metaforlar, hafızanın doğasını, işlevini ve dinamiklerini ifade etmeye yardımcı olur. İşte toplumsal hafıza için kullanılan temel metafor kategorileri şu şekildedir: mekânsal metaforlar, teknolojik metaforlar, ekolojik metaforlar, duysal metaforlar, organik metaforlar, hikaye metaforları, sosyal metaforlar şeklindedir.

Metafor, bir düşünceyi, kavramı veya nesneyi, bir başka şeyle ilişkilendirerek anlamayı veya anlatmayı sağlayan edebi bir sanattır. Türkçede, mecaz veya benzetme anlamına gelir ve genellikle dilde soyut düşünceleri somutlaştırmak, daha güçlü bir ifade yaratmak veya bir şeyi daha etkileyici şekilde anlatmak için kullanılır. Metaforlar, düşünceyi ve iletişimi derinleştiren güçlü bir araçtır. Bu yüzden, bu unsurları geliştirmek hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yarar sağlar. Metafor oluşturmayı etkileyen faktörler vardır. Bunlara baktığımızda bireysel beceriler mesela dil ve kelime hazinesi, yaratıcılık metafor oluşturmada etkilidir. Öğrencilerin geliştirmiş oldukları metaforlardan da anlaşılacağı üzere öğrenciler metaforlar geliştirirken ebeveynlerinden, günlük hayatlarındaki olay ve olgulardan vs. etkilenebilirler. Kurnaz, Çiftçi ve Karapazar’ın (2013) yaptıkları çalışmada öğrencilerin metafor oluştururken fen ve teknoloji dersindeki kavramlardan, kendi ilgi alanına giren konulardan, günlük olaylardan ve medyadan etkilendiklerini ortaya koymuşlardır. Yine kültürel ve sosyal faaliyetler eğitim gibi, toplumsal deneyimler etkilidir. Duygusal durum, motivasyon, analogik düşünme, hafıza, çevre, soyutlama yapabilme gibi etkenler metafor oluşturmayı etkileyen birtakım faktörlerdir. Öğrencilerin eğitim seviyesine göre, çevresine göre, hafızalarına kazınan toplumsal olaylara göre metafor oluşturdukları gözlemlenmiştir. Yine bazı öğrencilerin metafor kavramını ya da toplumsal hafıza kavramını bilmedikleri de gözlemlenmiştir. Aynı şekilde soyut kavramları somutlaştırmada yetersiz oldukları, yaratıcı düşünmede sığ oldukları kanısına varılmıştır. Bazı öğrencilerinde yaratıcı düşünme konusunda iyi oldukları kelime hazinelerinin geniş olduğu ortaya

çıkıyor. Örneğin toplumsal hafıza için kullandıkları metaforlar içerisinde orijinal olarak şu metaforlara rastlanmıştır: nar, balık, silo gibi kavramlar mevcuttur. Yine farklı bir yorum olarak toplumsal hafıza diye bir şey yoktur diyen öğrenciler mevcut. Açıklama olarak ta biz millet olarak yaşadıklarımızı unutup hatalar olarak kendini tekrarlayan bir milletiz şeklinde farklı metaforlar ve açıklamalar da mevcuttur. Yani toplumsal hafıza üzerine çok farklı metaforlar kullanılmıştır diyebiliriz.

Sonuç olarak bu araştırmanın bulguları, kolektif hafızanın sosyal içerikli bir nitelik taşıdığından hareketle (Bulut, 2024), öğretmen adaylarının toplumsal hafızayı nasıl algıladıklarını ortaya koymak için ipuçları barındırmaktadır.

Kaynakça

- Atık, A., Bilginer Erdoğan, Ş. (2014). Toplumsal bellek ve medya. *Atatürk İletişim Dergisi*. 6(1). 1-16.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif kimlik*. İstanbul: Sistem Yayınları.
- Bulut, A. (2024). Toplumsal hafıza bağlamında “öteki”leştirilmiş kadın kimliği: Ahmet mahir pekşen’in “Sayılamayanlar” isimli romanı. Ö.Ö. (ed.) içinde, Ziya GÖKALP’in vefatının 100. Yılı anısına türk asrı eşliğinde eğitim bilimleri ve sosyal bilimler üzerine değerlendirmeler. 4. Cilt. Ankara: Türk Eğitim Sen Genel Merkezi yay.
- İnce, G. (2010), Medya ve Toplumsal Hafıza. *Kültür ve iletişim Ankara Üniversitesi iletişim Fakültesi Dergisi*, 2010, 13 (1).
- Kurnaz A., Çiftçi Ü. & Karapazar H. (2013). Üstün Yetenekli Öğrencilerin Değer Algılarının Betimsel Bir Analizi, Değerler Eğitimi Dergisi, 11 (26), 185-225.
- Özkan, Ş. (2013). *Ulus devletin oluşumunda milliyetçi ideolojinin etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Öztürk, Ç. (2007). Sosyal Bilgiler, Sınıf ve Fen Öğretmen Adaylarının “coğrafya” Kavramına Yönelik Metafor Durumları. *Ahi Evran Üniversitesi Kurşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt 8, Sayı 2*
- Özyürek, E (2001), Hatırladıklarıyla ve Unuttuklarıyla Türkiye’nin Toplumsal Hafızası, İstanbul, 2001
- Saylık, A., Saylık, N. ve Sağlam, A. (2020). Eğitimcilerin Gözünden Türk Eğitim Sistemi: Bir Metafor Çalışması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal of Education Faculty)*, 2021; 18(1)522-546
- Senemoğlu, N. (2007). *Gelişim öğrenme ve öğretimi: Kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gönül Yayıncılık.
- Sever, R. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimine Giriş, Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Sözer, E. (1998). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilimlerin öğretimi*. Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Subaşı, N. (2003). *Kültürel Mirasın Çeşitliliği ve Seçicilik Sorunu*. Ankara: Doğu-Batı Düşünce Dergisi. 7-25.
- Temizkan, Ö., Polat, E. (2013). Çevrimiçi iletişim çağında çokkültürlülük. Ü.A. (ed.) içinde, İletişim okumaları disiplinlerarası bir alanın kuramsal uzamından yansımalar. (s. 163-189). Konya: Literatürk yay.
- Temizkan, Ö. (2022), *Kent mekanlarının temsilinde toplumsal hafızanın etkisi: Sivas örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Temizkan, Ö., Çakır, A.G. (2024). Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Toplumsal Hafıza Bağlamında İncelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 12, Sayı: 152, Mayıs 2024, s. 250-271
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.